บทที่ 17
อีกหนึ่งรัฐประหารเพื่อราชบัลลังก์

ในฐานะนายกรัฐมนตรีคนใหม่ ชาติชายอัดฉีดความสดชื่นเข้าสู่บรรยากาศ ไม่เพียงแต่ซิ่งจักรยานยนต์และ พูดเล่นหัวแบบหนุ่มเจ้าสำราญเล่นกับชาวหาบเร่แผงลอยข้างถนน ชาติชายยังจุดประเด็นว่ารูปแบบการบริหารงานของเปรมนั้นได้ล้าสมัยไปเสียแล้ว สงครามเย็นสิ้นสุดลง ถึงเวลาที่จะผูกมิตรกับประเทศเพื่อนบ้านและละทิ้ง นโยบายเพื่อความมั่นคงแห่งชาติตามแนวทางกษัตริย์นิยม ขณะที่ภูมิพลทรงแต่งตั้งเปรมเป็นองคมนตรี ชาติชายก็แต่งตั้งคนของตนเข้าไปแทนเทคโนแครตหน้าเดิมๆที่เปรมแต่งตั้งโดยทางวังเห็นชอบ คณะที่ปรึกษาของชาติชายนั้นประกอบไปด้วยพลพรรคที่เคยเป็นฝ่ายต่อต้านฝ่ายขวาในช่วงปี 1970 , ซึ่งก็รวมไปถึงไกรศักดิ์ ลูกชายของเขาที่เคยเกี่ยวพันกับพคท. และ สุขุมพันธุ์ที่คอยวิพากษ์วิจารณ์เปรม คณะรัฐมนตรีของชาติชายนั้นผลัดชุดพระราชทานแบบในสมัยรัฐบาลเปรมทิ้งแล้วหันมาสวมสูทอิตาลี และเนคไทยี่ห้อหรูมีดีไซน์แทน ซึ่งล้วนแต่เป็นการบ่งบอกว่ากษัตริย์และวัฒนธรรม กษัตริย์นิยมไม่ได้มีความสำคัญอีกต่อไป รัฐบาลจากการเลือกตั้งได้กลายเป็นคู่แข่งที่สำคัญในการช่วงชิง อำนาจและศรัทธากับคนในวังไปโดยปริยาย

รัฐบาลชาติชายรับช่วงมรดกเศรษฐกิจที่กำลังขยายตัวมาหลายปีแล้ว จากการลงทุนจากทางเอเชียตะวันออก ชาติชายได้อ้างยกข้อจำกัดของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเช่นโครงสร้างพื้นฐานและกำลังคนมาอ้างในขณะที่ส่งเสริมแนวคิดอย่างการเพิ่มการแข่งขันและการแปรรูป และยังเร่งดำเนินการโครงการใหญ่ยักษ์ซึ่งเคยเชื่องช้าเป็นอย่างยิ่งเพราะ ระบอบอำมาตยาธิปไตยในสมัยเปรมอย่างรีบด่วน

แม้จะเป็นแค่ช่วงระยะเวลาหนึ่งก็ตาม การเจริญเติบโตแบบนี้ได้ช่วยให้คนไทยจำนวนมากมีฐานะดีขึ้น อีกทั้งเพิมความมั่งคั่งในชนบท อย่างไรก็ดี มีอยู่อย่างหนึ่งที่คล้ายกันกับช่วงสมัยของเปรม คือชาติชายเป็นผู้นำของรัฐบาลผสมที่ง่อนแง่นไม่น่าไว้ใจ อีกทั้งบรรดา นายพลที่ทะเยอทะยานทั้งหลายที่ซุ่มรอทีอยู่ เป็นต้นว่าชวลิต และเหล่าผู้นำของจปร. 5 อย่างสุจินดา คราประยูร และอิสระพงศ์ หนุนภักดี ก็กำลังวางแผนการเข้าเล่นการเมือง ดังนั้นเพื่อที่จะอยู่ในอำนาจให้ได้ ชาติชายต้องพยายามแบ่งเค้กให้ทุกคนพอใจ แม้ว่าเปรมก็ทำอย่างเดียวกัน แต่ชาติชายไปไกลกว่าอีกขั้นหนึ่ง จนกระทั่งรัฐบาลที่คอรัปชั่นอย่างมโหราฬนั้นได้รับฉายาอย่างที่สมควรจะได้ว่าเป็นรัฐบาลบุฟเฟต์คาบิเนต สิ่งเหล่านี้ช่วยสนับสนุนพระราชดำรัสของกษัตริย์ที่ตรัสเสมอๆถึงนักการเมืองจอมละโมบ อีกทั้งช่วยเปิดประตูสู่การ ทำรัฐประหารอีกครั้ง

โดยแท้จริงแล้วชาติชายหาใช่พวกต้านกษัตริย์ไม่ เขายอมรับบทบาททางพิธีการของกษัตริย์ เมื่อครั้งที่เป็น ทูตอยู่เจนีวา ทั้งชาติชายและภรรยาก็เคยถวายการรับรองต่อพระราชวงศ์อยู่เป็นนิจศีล แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น ทั้งชาติชายและบรรดารัฐมนตรีทั้งหลายก็ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องทำงานอย่างใกล้ชิดกับทางวังเหมือนอย่างเปรม อีกทั้งในฐานะที่เป็นนักธุรกิจและนักการเมือง บรรดารัฐมนตรีเหล่านี้ก็ไม่เคยได้คลุกคลีใกล้ชิดกับในวัง เหมือนอย่างพวกนายพลทั้งหลาย

แม้จะยังอำนวยความสะดวกให้โครงการหลวงทั้งหลายและงานพระราชพิธี ชาติชายก็พยายามที่ถอดถอนกลไกที่กษัตริย์และเปรมได้สร้างเอาไว้ คนโปรดของระบบเก่าถูกกันออกไป ชาติชายยังเก็บรัฐมนตรี ต่าง ประเทศคนเก่าคือสิทธ์ เศวตศิลา นักรบรุ่นสงครามเย็นเอาไว้ในรัฐบาลอีก 2 ปี แต่สุดท้ายก็บังคับให้ลาออกไปเสีย ต่อมาสิทธ์ก็ได้รับตำแหน่งองคมนตรี เช่นเดียวกับเปรม นี่เป็นส่งที่แสดงให้เห็นจุดยืนของกษัตริย์ บรรดา พันธมิตรของเปรมและทางวังในสภาพัฒน์ การบินไทย และธนาคารชาติถูกผลักดันให้ออกไป คณะกรรมการบริหารการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ซึ่งมีองคมนตรีรวมอยู่ด้วย 2 คนถูกให้ออก รัฐบาลชาติชายได้วางนโยบายพัฒนาประเทศ โดยที่ทางวังหรือทหารไม่มีส่วนร่วม โครงการอีสานเขียวถูกแทนที่ด้วยคำสัญญาของชาติชายที่จะทำให้อีสานมั่งคั่ง โดยการแปรสนามรบให้เป็นตลาดการค้า การพัฒนาแนวทางนี้จะทำให้นักการเมืองและรัฐบาลพลเรือนเป็นฝ่ายได้ความดีความชอบไป

ยังมีสิ่งละอันพันละน้อยที่สร้างความเจ็บช้ำให้กับขั้วอำนาจเก่า ซึ่งเรื่องนี้ต้องขอโน้มหัวคารวะให้กับสส.รุ่นใหม่หัวเสรีนิยมในสภา ต้นปี 1989 คือการที่ครม.ปฏิเสธความเคลื่อนไหวของทางวังและทหารที่จะคืนทรัพย์สินที่ยึดมาจากถนอม กิตติขจรหลังเหตุการณ์ ตุลาคม 1973 ภายหลังทางครม.ยังปล่อยเงินกองทุนที่ถูกกักไว้เป็นเวลานาน เพื่อก่อสร้างอนุสรณ์สถานตุลาคม 1973 ท่ามกลางการขบเขี้ยวเคี้ยวฟันของพวกอนุรักษ์นิยม สุจินดาผู้แข็งกร้าว ผู้นำคนใหม่ขอกองทัพได้ออกมาโวยวายคัดค้านอย่างแข็งขัน

ยังมีความขัดแย้งที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ทางธุรกิจอีกด้วย ประชัย เลี่ยวไพรัตน์นักธุรกิจผู้ใกล้ชิดกับชาติชายได้รับอนุญาตให้เข้าไปดำเนินธุรกรรมด้านวัสดุก่อสร้างและผลิตภัณฑ์ปิโตรเคมีที่เครือซีเมนต์ไทยของทางวังมีอิทธิพล

อยู่ ประชัยผู้เป็นผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ปิโตรเคมีรายแรกของเมืองไทยขมขื่นเป็นอย่างยิ่งที่ปูนใหญ่ทำลายการผูกขาดของเขา จึงโน้มน้าวให้ครม. ชาติชายออกอนุมัติใบอนุญาตให้ผลิตปูนซีเมนต์บ้าง และประชัยยังแย่งลูกค้าของปูนใหญ่อย่างดุเดือด นอกจากนี้ การร่วมทุนทางด้านปิโตรเคมีของประชัยยังได้รับการอนุเคราะห์เป็นพิเศษเหนือกว่าปูนใหญ่ ยังมีบริษัทอื่นๆ ทางด้านเหล็กและโทรคมนาคมที่ได้รับความอนุเคราห์ที่มากกว่าให้ปูนใหญ่ในทำนองเดียวกัน แล้วบางทีชาติชายก็ยังไม่เอาใจใส่ผลประโยชน์ของทางวังมากเท่าที่ควร รัฐบาลของเขาสนับสนุนโครงการขนส่งมวลชลโฮปเวลล์ ซึ่งเป็นทางรถไฟยกระดับพาดผ่านวังจิตรลดาและสถานที่สำคัญของทางวังหลายแห่ง การกระทำเช่นนี้เป็นการล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ที่พิทักษ์ความศักดิ์สิทธ์ของอาณาบริเวณของวังหลวง ทางวังได้ต้านทานและฝ่ายสนับสนุนทางวังในกลุ่มพวกขุนนางอำมาตย์ปฏิเสธที่จะร่วมมือกับโฮปเวลล์[1]

รัฐบาลชาติชายยังปฏิเสธบทบาทของกองทัพที่ครอบงำทางด้านสังคมการเมือง นายกรัฐมนตรีได้ทำการลดอำนาจวุฒิสภาซึ่งมาจากการแต่งตั้ง ซึ่งล้วนแล้วแต่มาจากกองทัพ ตำรวจ และพวกขุนนางอำมาตย์สายอนุรักษ์นิยม แม้ว่าชาติชายจะยังไม่สามรถลดจำนวนสมาชิกวุฒิสภาลงได้ แต่เขาก็ต้องการให้ประธานสภามาจากสภาผู้แทนราษฎร เพราะประธานสภาเป็นผู้เสนอชื่อนายกให้กษัตริย์ลงพระปรมาภิไท ตำแหน่งอันสำคัญยิ่งนี้จึงถูกเปลี่ยนมือจากกลุ่มอำนาจเก่ามาเป็นของกลุ่มนักการเมือง

หลังจาก 8 ปีของการโหมประชาสัมพันธ์แบบสุดกายถวายชีวิตของเปรม ภาพลักษณ์ส่วนตัวของภูมิพลก็ไม่อาจมีสิ่งใดมากล้ำกรายได้ แต่มันก็ดูเหมือนจะเป็นจุดสิ้นสุดของยุคสมัย ด้วยปัจฉิมกถา กษัตริย์และราชินีทรงย้ำเตือนผู้ฟังถึงงานที่ทำมาและความสำเร็จ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นงานเพื่อประชาชนทั้งสิ้น พระมหากษัตริย์ยังทรงได้รับการถวายพระเกียรติยิ่งๆขึ้น เช่นในปี 1988 ได้รับรางวัลแม็กไซไซ ซึ่งเป็นรางวัลที่ได้รับการยกย่องอย่างมากในเอเชีย ในปี1990 มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดได้ตั้งชื่อจตุรัสของเมืองตามชื่อกษัตริย์ และในปี 1989 เมื่อเจ้าชาย Franz-Josef II แห่ง Liechtenstein สิ้นพระชนม์ ภูมิพลก็กลายเป็นกษัตริย์ที่ยังมีพระชนม์อยู่ที่ครองราชย์อยู่นานที่สุดในโลก ในเวลาเดียวกัน พระอาจารย์ส่วนตัวทางจิตวิญญาณ คือสมเด็จพระญาณสังวรณ์ก็ได้รับตำแหน่งสูงสุดในทางศาสนา คือได้เป็นพระสังฆราชในปี 1989 ตามเส้นทางที่เคยวางเอาไว้เมื่อพระองค์ได้เป็นพระพี่เลี้ยงของภูมิพลหนุ่มในปี 1955

อนุสาวรีย์อนุสรณ์สถานของรัชกาลที่ 9 ก็กำลังดำเนินการเช่นกัน มีการต่อเติมวัดญานสังวรารามที่ชลบุรี ในกรุงเทพ รัฐบาลก็สร้างสวนสาธารณะที่ตั้งชื่อตามกษัตริย์พร้อมกับห้องนิทรรศการโครงการพระราชดำริ ถนนสายใหม่ถูกตั้งชื่อว่าพระราม 9 และหนองน้ำบริเวณใกล้เคียงกันซึ่งทรัพย์สินส่วนพระองค์เป็นเจ้าของก็กลายเป็นทะเลสาบพระราม 9 มีการจัดตั้งชุมชนรอบๆวัดและโรงเรียนที่ตั้งชื่อตามพระมหากษัตริย์ เลขานุการส่วนพระองค์ของสมเด็จพระญาณสังวรณ์ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส

อนุสรณ์สถานอีกแห่งหนึ่งคือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจซึ่งทางกองทัพพัฒนาถวายสังวาลย์ พระราชชนนีของกษัตริย์ บนดอยตุง เชียงราย ดอยตุงได้กลายเป็นอนุสรณ์สถานของความห่วงใยของราชวงศ์ที่มีต่อชาวเขาและสิ่งแวดล้อมทางภาคเหนือ รวมไปถึงแนวความคิดทางการพัฒนาที่ภูมิพลได้มีส่วนร่วมด้วย บางส่วนของพื้นที่ 37,000 เอเคอร์รอบๆดอยและหุบเขาได้ถูกนำมารวมในโครงการ แม้ว่าจะมีถึง 27 หมู่บ้านที่อยู่ในที่ดินแถบนั้น หลายหมู่บ้านก็อยู่กันมาแล้วหลายรุ่น แต่ก็ไม่มีใครได้รับกรรมสิทธิในที่ดิน และมีส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้รับสัญชาติไทย ในทางกลับกันพวกเขาเหล่านั้นถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ทำลายพื้นที่โดยการถากถางที่ดินทำกิน ตัดไม้โดยผิดกฎหมาย และปลูกฝิ่น ความจริงแล้วหลายหมู่บ้านทีเดียวที่ปักหลักอยู่อย่างถาวรและทำการเพาะปลูกพืชผักเพื่อกินเองและขายเล็กๆน้อยๆในตลาดบริเวณนั้น

ด้วยทุนจากรัฐบาลและทางวัง ดอยตุงได้กลายเป็นไร่สหกรณ์ขนาดใหญ่และชุมชนซึ่งบริหารโดยกองทุนสังวาลย์ ปลูกพืชขนาดใหญ่ ผลไม้ nut orchard ผักและดอกไม้ต่างๆ ในฐานะลูกจ้าง ชาวเขาเหล่านั้นก็ยินดีกับโรงเรียนที่ดีขึ้น การสาธารณสุข และรายได้ที่มากขึ้น ผลผลิตของพวกเขาเหล่านั้นมีโครงการหลวงทำตลาดให้ ด้วยการสวมชุดประจำเผ่าที่ใหม่เอี่ยมอ่อง ชาวเขาเหล่านี้ซึ่งได้กลายเป็นมัคคุเทศก์สำหรับผู้มาเยี่ยมชมดอยตุงด้วยนั้น เป็นผู้สื่อความหมายได้อย่างดีว่าทั้งพระชนนีและโอรสของเธอได้ช่วยรักษาพื้นที่นี้และผู้คนในพื้นที่จากการทำลายของตนเองได้อย่างไร พื้นที่โครงการจะขยายเป็น 4 เท่าตัวทุกๆหลายปีจนได้รวมเอาดอยทั้งดอยและหุบเขารอบๆเอาไว้ เหมือนกับระบบศักดินาแบบฟิวดัล ในสมัยก่อน ในการเฉลิมพระเกียรติของสังวาลย์ในปี 1990 กองทัพได้ประกาศว่าจะปลูกต้นไม้ 90 ล้านต้นทั่วประเทศเพื่อสื่อความหมายถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของสังวาลย์ ในประเทศที่เธอเกือบไม่ได้อาศัยอยู่เลยในช่วงชีวิตที่เป็นผู้ใหญ่

[1] ด้วยเหตุผลหลายประการ รวมถึงปัญหาด้านการเงินและการแทรกแซงของราชการ โครงการโฮปเวลล์ได้ล้มเลิกไปในที่สุด

กษัตริย์ภูมิพลได้ทรงจัดทีมเพื่อรับการเปลี่ยนผ่านสู่ผู้นำจากการเลือกตั้งนี้เช่นกัน ทรงตั้งให้เปรมรักษาการประธานองคมนตรีแทนสัญญา ธรรมศักดิ์ที่สุขภาพไม่แข็งแรง พร้อมกันนั้นก็ทรงอวยยศให้เปรมเป็นรัฐบุรุษอาวุโสเช่นเดียวกับที่ปรีดีได้รับหลังสงคราม ซึ่งส่งผลให้เปรมยังสามารถยุ่งเกี่ยวกับการเมืองได้ อีกไม่กี่ปี กษัตริย์ก็ทรงแต่งตั้งสิทธิ และพิจิตร กุลละวณิชย์ ซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดกับเปรมเป็นองคมนตรีด้วย พร้อมกันนันก็ทรงแต่งตั้งอดีตรัฐมนตรีในสมัยเปรมคือ จิรายุส อิศรางกูล ผู้จัดการองค์การทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และทรงแต่งตั้งองคมนตรีคนใหม่คือ มล. อัศนี บุตรของ มรว. เสนีย์ ปราโมช ขึ้นมาด้วย และพวกนี้เองที่เป็นแกนสำคัญในการป้องกันกษัตริย์นิยมจากชาติชายผู้ไม่เห็นความสำคัญดังกล่าว

ทีมงานนี้มีหน้าที่เตรียมพร้อมการจัดการการเปลี่ยนผ่านให้รัชทายาท พวกเขาได้พยายามทำให้เจ้าชายวชิราลงกรณ์เหมาะสมกับหน้าที่ของราชวงศ์ ขยายหน้าที่การปฏิบัติพระราชกรณียกิจและหน้าที่ทางด้านการต่างประเทศเพื่อเปิดตัวสู่ผู้นำของชาติอื่นๆ ทรงเป็นตัวแทนของประเทศไทยไปงานพระราชพิธีศพของจักรพรรดิ์ฮิโรฮิโตที่โตเกียว ในเดือนกุมภาพันธ์ 1989 ส่วนหนึ่งก็เป็นการแก้ตัวจากการพถติกรรมที่ไม่เหมาะสมเมื่อ 17 เดือนก่อน ส่วนช่วงที่อยู่ในประเทศไทย เจ้าชายก็ทรงเป็นตัวแทนพระองค์ในงานพิธีและงานราษฎร์ต่างๆมากกว่าเดิม ในช่วงปี 1988 – 89 ทรงเป็นผู้แทนพระองค์ในการพระราชทานพระพุทธรูปประจำพระองค์ให้กับ 31 จังหวัด ปัญหาส่วนพระองค์ก็ดูจะบรรเทาลง สุจาริณีได้รับการกัดฟันยอมรับโดยการอุทิศตนทำกิจกรรมพัฒนาสังคม ลูกๆของเธอได้ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนจิตรลดา ซึ่งเป็นการนำเข้าสู่บรรยากาศของวังหลวง ฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งของราชวงศ์ได้มีการเน้นย้ำมากขึ้น เมื่อรัฐบาลได้สร้างโรงเรียนประถมแล้วตั้งชื่อตามลูกแต่ละคนของเธอ

เจ้าชายดูเหมือนจะไปได้ด้วยดีเมื่อทรงได้เข้าร่วม Royal College of Defense Studies ซึ่งเป็นสถาบันที่ได้รับการยอมรับอย่างสูง ในอังกฤษในช่วงปี 1990 เนื้อหาในหลักสูตรนั้นมุ่งจะเปิดโลกทัศน์ในระดับโลกสำหรับผู้ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้นำทางด้านการทหารและการเมือง ผู้ร่วมหลักสูตรต้องศึกษาประเด็นต่างๆ ในเรื่องของการเมืองระดับโลก เศรษฐศาสตร์ และความมั่นคง ซึ่งบรรยายสรุปโดยเจ้าหน้าที่ระดับสูงของนานาชาติ ทางอังกฤษพยายามที่จะทำให้เจ้าชายตามพระสหายร่วมชั้นซึ่งล้วนแล้วแต่ฉลาดกว่าให้ทัน แต่หลังจากระยะหนึ่งเจ้าชายก็ทรงล้าหลัง ไม่ทำงานใดๆทั้งสิ้น เรื่องมันแย่ลงไปอีกตอนกลางเทอม เมื่อเจ้าชายทรงเชิญพระพระสหายร่วมชั้นหลายคนมายังเมืองไทยในวันหยุด ทรงแสดงความไม่พอใจอย่างยิ่งเมื่อพวกเขายังเรียกพระองค์ด้วยชื่อตัวอย่างที่เคยเรียกกันมาในสถาบันแทนที่จะปฏิบัติอย่างสมควรกับที่ทรงเป็นรัชทายาท ในทางกลับกัน พวกนั้นก็กล่าวว่าเจ้าชายดูแคลนพวกเขาโดยการเสนอผู้หญิงมาให้เพื่อหาความเพลิดเพลิน

ในช่วงครึ่งหลังของปีการศึกษา นักศึกษาได้มีการทัศนศึกษายังประเทศต่างๆที่มีหน่วยงานทหารของประเทศนั้นเป็นเจ้าภาพต้อนรับ กลุ่มหนึ่งได้มายังประเทศไทยและพบว่าเจ้าชายยังคงไม่พอพระทัยกับการมาเยี่ยมเยียนครั้งที่ผ่านมา ในกรุงเทพ กำหนดการการท่องเที่ยวดูงานและการพักรับรองถูกลดระดับลงโดยไม่มีการแจ้งให้ทราบล่วงหน้า ในช่วงสิ้นสุดกำหนดการทัศนศึกษา การต้อนรับถูกบอยคอตต์ เจ้าชายสั่งให้พวกเขาอยู่ห่างๆ[2] อย่างไรก็ดี เจ้าชายได้เสด็จกลับมาในปลายปี 1990 และเป็นที่คาดหวังว่าจะทรงเป็นผู้ใหญ่ขึ้นและจะเป็นผู้นำในอนาคตที่รอบรู้ พร้อมกันนั้นก็ทรงได้รับสิ่งตอบแทนไปด้วย ในวันเฉลิมพระชนม์พรรษาสมเด็จพระราชินีนาถในเดือนสิงหาคม 1991 ซึ่งถือเป็นวันแม่แห่งชาติ ราชอิสริยยศของโสมสวลีได้ถูกลดทอนลงมาโดยกษัตริย์จาก "พระวรชายา" เป็น "พระวรราชาธินัดดามาตุ"

พระธิดาองค์เล็กทั้งสองก็ได้ฟื้นฟูภาพลักษณ์ของตนด้วยเช่นกัน สิรินธรเป็นม้างานของราชวงศ์ ทรงเดินทางเจริญพระราชไมตรีและเสด็จแทนพระองค์ในงานระดับรองๆลงมา โดยไม่บดบังเจ้าชาย ในขณะที่ทรงเจริญน้ำหนักและมีชีวิตชีวาขึ้น ยังทรงได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในหมู่ประชากรและแม้แต่ในลาว ประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเสด็จไปเมื่อต้นปี 1990 ในการเดินทางบ่อยๆไปต่างประเทศนี้ มักจะทรงตีพิมพ์หนังสือเล่มสองเล่ม ที่เป็นสมุดบันทึกการเดินทาง และรูปสเก็ชต์ที่น่ารัก หนังสือเหล่านี้วางจำหน่ายเพื่อก่อตั้งกองทุนสำหรับการกุศล และขยายความนิยม

อีกด้านหนึ่ง เจ้าหญิงจุฬาภรณ์ ยังคงไม่สามารถทำอะไรให้ถูกต้องอย่างที่ควรจะเป็นได้ พระชนกชนนีทรงเห็นว่าเจ้าหญิงเป็นนักวิทยาศาสตร์ของราชวงศ์และต้องการรางวัลระดับนานาชาติ ในช่วงหลังของทศวรรษ 1980 ทรงขอพระราชา Carl Gustaf แห่งสวีเดนผู้เสด็จมาพักผ่อนส่วนพระองค์ในประเทศไทยให้ช่วยจัดแจงให้จุฬาภรณ์ได้รับรางวัลโนเบล และก็ต้องแปลกใจและผิดหวังอย่างยิ่งเมื่อได้รับการตอบกลับมาว่าพระราชาแห่งสวีเด็นไม่มีอำนาจเช่นนั้น

แต่ก็นับว่าเป็นผลงานของเธออย่างยิ่ง ที่ในปี 1989 จุฬาภรณ์ได้ทรงแถลงอย่างชัดเจนว่าด้วยการแพร่กระจายอย่างรวดเร็วของปัญหาโรคเอดส์ในประเทศไทย ซึ่งเปรมปฏิเสธมาตลอดถึงข้อเท็จจริงเหล่านี้ ในการนี้ทำให้เธอได้เป็นทูตสัมพันธไมตรีของโครงการรณรงค์ต่อต้านเอดส์ขององค์การอนามัยโลก สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ของเจ้าหญิงได้รับ

[2] สัมภาษณ์ลับเฉพาะกับเจ้าหน้าที่สถานทูตอังกฤษ, 1995

มอบหมายให้เป็นเจ้าภาพการประชุมวิทยาศาสตร์นานาชาติด้านเชื้อโรคตามกำหนดการในกรุงเทพช่วงปลายปี 1990 เพียงชั่วขณะนั้นเท่านั้นเองที่เจ้าหญิงได้รับภาพพจน์ที่ดีงามของผู้อุทิศตนเพื่อมนุษยชาติ คล้ายๆกับเจ้าหญิงไดอาน่าผู้ทรงร่วมการรณณรงค์ระดับโลกในการต่อต้านโรคเอดส์ แต่จุฬาภรณ์ไม่สามารถดำเนินการนี้ได้ อย่างแรกเลยคือทรงชะงักงันไม่กล้าสัมผัสทักทายผู้ป่วยโรคเอดส์ ต่อมาก็คือองค์การอนามัยโลกถอนการสนับสนุนการประชุมที่กรุงเทพเพราะประเทศไทยปฏิเสธที่จะรับผู้ป่วยโรคเอดส์เข้าประเทศ[3] ดังนั้นจุฬาภรณ์จึงทรงลาออกจากตำแหน่งในองค์การอนามัยโลก และหลบเลี่ยงสายตาจากสาธารณชนอีกครั้ง

แม้ว่าเกียรติยศของราชบัลลังค์ไม่ได้สูงขึ้นมาเลยจากการกิจกรรมของโอรสและธิดาของกษัตริย์ ฐานะทางการเงินกลับเติบโตอย่างมั่นคง ด้วบเหตุที่ว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจเกินกว่าร้อยละ 10 ต่อปี และตลาดหุ้นไทยเป็นหนึ่งในตลาดหุ้นที่ให้ผลตอบแทนดีที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ทำให้หลักทรัพย์และรายได้ของทางราชวงศ์เติบโตเป็นทวีคูณ ตลาดอสังหาริมทรัพย์ที่พุ่งทะยานทำให้โรงงานผลิตวัสดุก่อสร้างของเครือซีเมนต์ไทยดำเนินการผลิตอย่างเต็มความสามารถปีแล้วปีเล่า และทำให้อสังหาริมทรัพย์ที่ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และราชวงศ์เป็นเจ้าของเพิ่มมูลค่าสูงขึ้น

จิรายุทธ์ ผู้จัดการทรัพย์สินของทางวัง ได้เสาะแสวงหาหนทางการพัฒนาอย่างก้าวร้าว มากที่สุดเท่าที่ทำได้โดยการให้เช่าที่ดินของทรัพย์สินฯ แก่พวกนักพัฒนาที่ดินโดยได้ผลตอบแทนเป็นค่าเช่าและเงินปันผล โครงการอสังหาริมทรัพย์ขององค์การทรัพย์สินฯมีหลากหลาย จากภัตตาคารเล็กๆ ไปจนถึงอาคารชุดอันหรูหรา ศูนย์การค้า โรงแรม และอาคารสำนักงาน ในโครงการที่ทะเยอทะยานโครงการหนึ่ง ราชวงศ์ให้เช่าที่ดิน 14 เอเคอร์ใจกลางเมืองให้กับครอบครัวเตชะไพบูลย์ ซึ่งเป็นนักการธนาคารเชื้อจีน ผู้ซึ่งวางแผนโครงการหลายพันล้านดอลลาร์เพื่อจะพัฒนาศูนย์การค้า อาคารสำนักงานและโรงแรมที่จะข่มให้โครงการอื่นๆทุกโครงการในเอเชียเล็กไปถนัด ชื่อโครงการนี้คือเวิรด์เทรดเซ็นเตอร์ หลังจากที่ปฏิเสธความจริงที่ว่าตระกูลเตชะไพบูรย์ต้องรับผิดชอบการล้มของธนาคารสองแห่งในไม่กี่ปีที่ผ่านมา ทางวังก็ได้เจอกับผลกรรมนี้ในหลายปีต่อมาเมื่อพวกเขาผิดนัดชำระหนี้ของโครงการ

ค่าเช่าจากสินทรัพย์ใหม่ๆเหล่านี้เพิ่มรายได้ของการทรัพย์สินฯหลายสิบล้านดอลลาร์ต่อปี ในขณะที่ก่อให้เกิดธุรกิจอีกมากมายสำหรับเครือซีเมนต์ไทย ซึ่งควบคุมโดยธนาคารไทยพานิชย์ และยังบริษัทนายหน้าค้าหุ้นและการเงินซึ่งโปรดปรานการติดต่อใดๆก็ตามกับงานขององค์การทรัพย์สินฯ อนึ่ง ระหว่างบริษัทเครือซีเมนต์ไทยซึ่งรวมไปถึง 35 บริษัทในเครือและเกี่ยวเนื่อง กับอีกบริษัทราวๆสองโหลในองค์กรทรัพย์สินฯและบริษัทส่วนตัว ซึ่งมีกิจการกว้างขวางจากการเกษตร ประกันภัย โรงแรม และเครื่องจักรสำนักงาน เงินปันผลที่ทางวังและราชสกุลมหิดลได้รับนั้นสูงถึง 30-40 ล้านดอลลาร์ต่อปีในช่วงปี 1990, ซึ่งล้วนแล้วแต่ปลอดภาษี เพียงแค่ราคาตลาดของบริษัทในตลาดอย่างเดีย ราชสกุลมหิดลมีทรัพย์สินที่มีมูลค่ากว่าหนึ่งพันล้านดอลล่าร์

ทางวังใช้เงินรายได้ส่วนใหญ่ในการลงทุนทางด้านเศรษฐกิจ นักลงทุนต่างชาติพากันมาเข้าแถวรอหน้าประตูห้องของจิรายุสเพื่อขอเป็นหุ้นส่วนด้วย จิรายุสเลือกที่จะเป็นหุ้นส่วนข้างน้อยในบริษัทอย่างมินิแบร์ ผู้ผลิตชิ้นส่วนอิเล็กโทรนิกส์ โตชิบาในกิจการผลิตหลอดภาพ และมิชลินในการผลิตยาง จิรายุสกล่าวว่าทางคณะกรรมการไม่ต้องการจะถูกมองว่าเป็นการแข่งขันกับภาคเอกชน ยังเพิ่มเติมด้วยว่าในโครงการที่สำคัญอย่างโครงสร้างพื้นฐานนั้น สามารถเป็นสะพานเชื่อมที่ดีระหว่างภาคราชการกับเอกชน[4] เช่นเดียวกับชนชั้นกลางและชนชั้นสูงชาวไทยทั่วไป เหล่าราชสกุลมหิดลได้ลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ไทยเป็นการส่วนพระองค์ จากแหล่งข่าวในวงธุรกิจ แม้แต่กษัตริย์ภูมิพลก็ซื้อขายหุ้นซึ่งตามที่ปรากฏนั้นเป็นเพราะความอยากรู้มากว่าจะแสวงหากำไรจริงๆจังๆ ผู้บริหารคนหนึ่งได้ครวญครางเป็นการส่วนตัวเมื่อได้ยินข่าวว่าพระราชาทรงซื้อหุ้นของบริษัทเขาไป 500 หุ้น เขารู้สึกว่ามันทำให้เกิดแรงกดดันที่ไม่พึงปรารถนาว่าทางบริษัทต้องทำดีต่อสังคม

เศรษฐกิจที่รุ่งเรืองทำให้โครงการพระราชกุศลได้รับเงินมากขึ้น ซึ่งได้พิสูจน์ว่ามันได้เปรียบเมื่อรัฐบาลชาติชายชะงักงัน ทำให้กษัตริย์ได้กลับไปมีภาพพจน์ที่สูงส่งไปด้วยคุณธรรมและช่วยเสริมข้อโต้แย้งของพระองค์ว่ารัฐบาลจากการเลือกตั้งนั้นพึ่งพาไม่ได้ โอกาสนั้นมาถึงเมื่อเกิดภัยธรรมชาติหลายต่อหลายครั้ง ครั้งแรกเกิดขึ้นเพียงไม่กี่เดือนหลังชาติชายเข้ารับตำแหน่ง ในปลายปี 1988 พายุร้ายแรงทำน้ำท่วมขนาดหนักและคนตายนับร้อยในภาคใต้ ขณะที่ทางรัฐบาลและทางกองทัพดูแลรับผิดชอบการบรรเทาทุกข์ แต่มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ของกษัตริย์จะได้รับความสนใจมากกว่าและเป็นฝ่ายที่ได้เครดิตไป

---

[3] ดู เนชั่น ฉบับวันที่ 15 ธันวาคม 1990

[4] จากการสัมภาษณ์จิรายุทธ โดยผู้เขียน วันที่ 11 กันยายน 1992

ในต้นเดือนพฤศจิกายน 1989 มีพายุอีกลูกหนึ่งเข้ามากระหน่ำภาคใต้ คือพายุใต้ฝุ่นเกย์ ซึ่งทำให้ยอดการตายสูงถึง 450 ชีวิต ด้วยการข่าวที่แสนย่ำแย่ ชาติชายไม่ได้ใส่ใจนักเพราะคิดว่าเกิดความเสียหายแค่เล็กน้อย แต่ก่อนที่เขาจะทันแก้ไข กษัตริย์ภูมิพลก็เรียกตัวเขาเข้าวังอย่างที่ทุกคนเข้าใจว่าเป็นการเรียกไปเพื่อว่ากล่าว ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าในขณะที่พระราชาดูแลประชาชน นักการเมืองระดับสูงกลับไม่สนใจ และก็เป็นอีกครั้งหนึ่งที่กองทุนมูลนิธิจากในวังได้เข้าไปช่วยบรรเทาทุกข์และได้ความดีความชอบไปเต็มๆ แม้ว่าจะมีปฏิบัติการบรรเทาทุกข์ของรัฐบาลที่ปฏิบัติหน้าที่มากกว่าก็ตาม เจ้าฟ้าหญิงจุฬาภรณ์ก็ทรงปฏิบัติตามแบบอย่างพระบิดาโดยมีกองทุนที่ได้จากการบริจาคไปช่วยฟื้นฟูหมู่บ้าน รวมไปถึงพวกปศุสัตว์และการประมงของชาวบ้านในรูปแบบของการสหกรณ์ ภายหลังจากนั้นโรงเรียนหลายแห่งในพื้นที่ได้ขอพระราชทานชื่อตามพระนามของเจ้าฟ้าหญิง[5]

แต่งานของราชวงศ์ก็ไม่ได้ดำเนินไปอย่างไร้ปัญหาเสียทีเดียว หายนะจากภัยพิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากกระแสน้ำหลากที่พาท่อนซุงมาจากบริเวณเนินเขาทางใต้ ทำให้กลุ่มนักกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมออกมาเร่งเร้ารณรงค์จำกัดการสัมปทานป่าไม้ พวกนักอนุรักษ์สรุปเอาว่าคนจนเป็นผู้ได้รับผลกระทบมากที่สุดจากหายนะภัยครั้งนี้ ดังนั้นกษัตริย์ต้องทรงเห็นด้วยกับพวกเขาที่ต้องการการป้องกันสิ่งแวดล้อมที่เข้มงวดขึ้น ความข้อนี้ทำให้พระองค์ทรงตระหนักถึงความยุ่งยาก แน่นอนว่าทรงเห็นด้วยกับการไม่ตัดไม้ทำลายป่า แต่ก็ทรงสนับสนุนอย่างแข็งขันกับการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่และอ่างเก็บน้ำเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นจุดยืนที่ตรงข้ามกับองค์กรเหล่านั้นที่ต่อต้านการตัดไม้ พวกนักอนุรักษ์ได้คัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนสำเร็จเมื่องสองปีก่อน ภูมิพลได้ใช้พระราชดำรัสในวโรกาศวันเฉลิมพระชนม์พรรษาในเดือนธันวาคม 1989 ชี้แจงถึงจุดยืนของพระองค์ อย่างลักลั่นย้อนแย้ง ทรงป้ายสีเหล่านักอนุรักษ์เหล่านั้นว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อการอยู่ดีกินดีของประชาชน[6]

ในช่วงต้นของพระราชดำรัสพระองค์ได้ทรงตรัสแสดงความเข้าพระทัยในเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี ทรงอธิบายถึงปรากฏการณ์เรือนกระจก และปัญหาโลกร้อน ต่อมาก็ทรงบ่งชี้ว่าเชื้อเพลิงจากถ่านหินนั้นทำให้เกิดปรากฏการณ์เรือนกระจก ในขณะที่พลังงานจากเขื่อนนั้นเป็นพลังงานสะอาดและทำให้ไทยไม่ต้องสั่งซื้อเชื้อเพลิงจากต่างประเทศ ทรงท้าวความโดยไม่เอ่ยชื่อถึงเขื่อนน้ำโจน ตรัสถามเป็นทำนองว่าอะไรจะดีกว่ากันระหว่างการสั่งซื้อถ่านหินจากต่างประเทศมาให้โรงงานผลิตไฟฟ้า หรือจะตัดต้นไม้ไม่กี่ต้นเพื่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำ ซึ่งสามารถแจกจ่ายน้ำให้กับไร่นาเรือกสวนจำนวนมากได้ด้วย "ในทางปฏิบัติคือเราสามารถรักษาและพัฒนาสิ่งดีๆที่เรามีอยู่อย่างเช่นป่าเขาและแหล่งน้ำ และยังสามารถลดผลกระทบสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอย่างเช่นความไม่รู้และมลพิษ" ตรัส

กษัตริย์ได้ทรงพะยี่ห้อให้เหล่านักสิ่งแวดล้อมว่าเป็นพวกปฏิบัติจริงไม่ได้และไม่รับรู้ข่าวสารข้อมูล แย่เสียยิ่งกว่านักตัดไม้เสียอีก ทรงปฏิเสธความจริงที่ว่านักสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้ต้องการโรงงานที่ใช้ถ่านหินมากขึ้น อีกทั้งประเทศไทยก็ไม่ต้องเพิ่มการนำเข้าถ่านหิน เพราะมีอยู่ในประเทศอยู่แล้ว แต่ความจริงเหล่านั้นก็ไม่สำคัญ พระองค์ทรงโจมตีนักสิ่งแวดล้อมและนักสิ่งแวดล้อมก็ต้องรับคำวิพากษ์วิจารณ์ไปเต็มเหนี่ยว ผู้นำนักสิ่งแวดล้อมคนหนึ่งบอกว่าเขาต้องหุบปากตนเองไว้เป็นหลายเดือนเพื่อที่จะไม่ถูกมองว่ามีความขัดแย้งกับพระมมหากษัตริย์ผู้จะถูกล่วงละเมิดมิได้ และถูกจับกุมในข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ[7]

ขณะที่รัฐบาลชาติชายยังคงกัดกันไปมาไม่หยุด ผู้บัญชาการทหารสูงสุดและผู้บัญชาการกองทัพบก ชวลิตและรองผู้บัญชาการทหารบก สุจินดา ต่างก็พยายามใช้ประโยชน์จากความไม่สบอารมณ์ของทางวังหลวง ด้วยทั้งคู่ต่างก็หวังจะเป็นเปรมคนใหม่นั่นเอง ในเดือนสิงหาคม 1989 สุขุมพันธุ์ ที่ปรึกษาของชาติชาย ได้โต้เสียงวิพากษ์โดยการกล่าวว่าทางกองทัพควรปัดกวาดบ้านตัวเองก่อนและไม่ควรมายุ่งเกี่ยวกับการเมือง ชวลิตและสุจินดาเกณฑ์ทหารมากว่า 1000นายเป็นเชิงคุกคาม และกินเหล้าเดินขบวนประท้วงในโรงแรมใจกลางกรุงเทพ เพื่อเป็นการปัดเป่าการข่มขู่ว่าจะมีรัฐประหาร ชาติชายได้ให้สุขุมพันธุ์ลาออก และแต่งตั้งชวลิตเป็นรัฐมนตรีกลาโหม ด้วยเห็นว่าเป็นขั้นบันไดไปสู่ตำแหน่งสูงสุด ชวลิตจึงลาออกจากกองทัพมารับตำแหน่ง คนที่มาแทนในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดคือพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ จอมเพลย์บอยผู้ฉ้อฉล

แล่วสุจินดาผู้ทะเยอทะยานอำนาจก็เลื่อนชั้นมาเป็นผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งเป็นศูนย์อำนาจที่แท้จริงของกองทัพ ที่หนุนอยู่ข้างหลังสุจินดาก็คือ จปร. 5 ซึ่งเป็นรุ่นที่รวมตัวกันเหนียวแน่นที่สุด ทะเยอทะยานที่สุด และฉ้อฉลมากที่สุด เท่าที่โรงเรียนนายร้อย จปร. เคยผลิตนายทหารมา พวกจปร. 5 ได้วางแผนถึงการขึ้นมาคุมกำลังเป็นแผงๆ พร้อมๆกันโดยเล่ห์กระเท่ห์ทางการเมือง ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่จะอยู่ข้างเปรมและในวงของพระราชินีก็ตาม เหล่า จปร. 5

---

[5] เนชั่น วันที่ 4 กรกฎาคม 1992

[6] บางกอกโพสต์ วันที่ 5 ธันวาคม 1989; เนชั่น วันที่ 5 ธันวาคม 1989

[7] สัมภาษณ์ลับเฉพาะ

ได้เกาะกลุ่มกันในรูปแบบของพรรคการเมืองและสโมสรการลงทุน ด้วยการลงทุนรวมกัน การซื้อขายหุ้น การกินตามน้ำ และการแสวงหาความมั่งคั่งในรูปแบบต่างๆ ทำให้สมาชิกแต่ละคนเป็นเศรษฐีนับสิบๆล้านในช่วงหลังของทศวรรษ 80

ในตำแหน่งใหม่นี้ สุจินดาได้แสดงให้เห็นถึงการคุกคามรัฐบาลมากกว่าชวลิตเคยทำหลายเท่า เขาได้นำจปร. 5 ขึ้นไปพร้อมๆกัน โดยสี่ในห้าเสือทบ. นั้นมาจากรุ่น 5 วางตัวให้ควบคุมกองทัพไปอีก 5 ปีข้างหน้า ในเดือนมีนาคม 1990 สุจินดาเตือนว่าจะไม่ยอมรับการแทรกแทรงกองทัพจากนักการเมือง แถมยังไม่ปฏิเสธด้วยว่วจะมีรัฐประหาร เมื่อสมาชิกสภาส่วนหนึ่งยกข้อกล่าวหาเรื่องการคอรัปชันในกองทัพขึ้นมา สุจินดาก็ตอบโต้ในเชิงข่มขู่ว่ามันไม่ใช่กงการอะไรของพวกสมาชิกสภาเสียหน่อย แต่ครั้นเมื่อชวลิตถูกกล่าวหาในสภาว่ารับสินบนและภรรยานักเซ็งลี้ของเขาโดนตั้งฉายาว่า "ตู้เพชรเคลื่อนที่" สุจินดาก็ตัดกำหนดการการเยือนสิงคโปร์ลงเพื่อเร่งนำชวลิตและชาติชายมาพบกับเปรม ภาพการณ์เป็นเสมือนว่า เปรมผู้เป็นมือเป็นไม้ของภูมิพลถูกขอให้บังคับให้ชาติชายลาออกและมอบตำแหน่งให้ผู้นำทหาร เช่นเดียวกับรัฐประหารให้เปรมในปี 1980 ชาติชาติปฏิเสธไม่ยอมลงและไปเข้าเฝ้าด้วยตัวเอง ไม่มีใครรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นบ้างแต่ชาติชายก็ยังอยู่ในตำแหน่งต่อไป ชวลิตลาออกจากคณะรัฐมนตรีอย่างเคียดแค้น และในวันต่อมาเหล่าทหารในหลายจังหวัดก็ตบเท้าเดินสวนสนามเพื่อแสดงการสบับสนุนชวลิต กว่าความกลัวว่าจะมีรัฐประหารจะจางหายไปก็ใช้เวลาหลายวัน

ไม่มีใครแน่ใจว่าจะตีความจุดยืนของในวังอย่างไร ขณะที่บางคนสรุปว่าพระราชาภูมิพลสนับสนุนหลักประชาธิปไตย แต่ก็มีข้อสงสัยว่าถึงพระองค์จะอยากให้รัฐบาลทหารมาแทนที่รัฐบาลชาติชาย แต่ก็ทรงระแวงในความคิดทางการเมืองอันประหลาดของชวลิต[8] นั่นคือรัฐประหารไม่ใช่ปัญหา แต่เป็นตัวชวลิตเองนั่นแหละ

เกมนี้ดำเนินไปเพื่อเน้นย้ำการสนับสนุนจากกษัตริย์และเปรมซึ่งเป็นตัวแทน เพื่อความมั่นคงในตำแหน่ง ชาติชายได้แต่งตั้งคนสามคนซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดกับเปรมและทางในวังให้มีตำแหน่งในรัฐบาล ในเดือนสิงหาคม 1990 คือที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจ วีรพงศ์ รามางกูร อมเรศ ศิลาอ่อน ผู้เคยเป็นผู้บริหารบริษัทปูนซีเมนต์ไทย และพลตำรวจเอกวสิษฐ์ เดชกุญชร ผู้เป็นผู้ช่วยงานของกษัตริย์มาเกือบสองทศวรรษ ส่วนทางด้านชวลิตผู้ถูกหยามเหยียดจากทางวัง ได้เลือกหนทางตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาด้วยหวังว่าการเลือกตั้งครั้งต่อไปจะผลักดันให้เขาได้มีอำนาจ หากแต่สุจินดายังคงข่มขู่คุกคามรัฐบาลต่อไป เมื่อชาติชายไปต่างประเทศในเดือนพฤศจิกายน สุจินดาได้ประกาศควบคุมความมั่นคงในกรุงเทพและไม่อนุญาตให้มีการประท้วง ต่อมาทางกองทัพก็ออกมาสั่งให้ชาติชายไล่รัฐมนตรีที่ออกมาวิจารณ์ทหารออกอีกคนหนึ่ง ด้วยความกลัวว่าจะเกิดปฏิวัติ ชาติชายตรงดิ่งไปเข้าเฝ้ากษัตริย์ภูมิพลในต่างจังหวัด สุจินดาก็ตามไปติดๆ แต่เมื่อไม่มีอะไรที่จะพูดกันเฉพาะเจาะจงออกมา มันก็แปลความได้อีกครั้งหนึ่งว่ากษัตริย์ยังคงสนับสนุนรัฐบาลเลือกตั้งและต่อต้านรัฐประหาร

แต่เมื่อภูมิพลเสด็จกลับกรุงเทพเมื่อวันที่ 2 ธันวาคมเพื่องานวันเฉลิมพระชนม์พรรษาเหตุการณ์มันก็ไม่ได้ชัดเจนอย่างนั้นอีก ที่สนามบินท่ามกลางกลุ่มผู้นำทางการเมือง วงโยธาวาธิตของกองทัพ และลูกเสือชาวบ้านอีก 400 คน ทรงรับสั่งว่าทหารและรัฐบาลควรสามัคคีกันและพูดคุยกันเพื่อแก้ไขปัญหาขัดแย้ง และควรคำนึงถึงประโยชน์ของชาติและสวัสดิภาพของประชาชน ดูเผินๆก็เป็นดำรัสที่เป็นกลาง แต่โดยที่ไม่ทรงว่ากล่าวเหล่านายพลในการคุกคามว่าจะมีรัฐประหาร การไม่ทรงมีดำรัสให้ทหารกลับกรมกองเสีย ทำให้พระราชดำรัสเป็นการรับรองเบื้องต้นสำหรับการที่ทหารออกมาแสดงอาการฮึดฮัด

วันต่อมาภูมิพลและพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงประทับบนอัฒจันทร์พร้อมกับผู้นำทางทหารและชาติชายในฐานะรัฐมนตรีกลาโหม เพื่อพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ กล้องโทรทัศน์ช่องที่มีทหารควบคุมที่บันทึกรายการได้ปฏิเสธที่จะบันทึกภาพชาติชาย ในขณะเดียวกันได้ถ่ายเน้นย้ำการปรากฏตัวอยู่ด้วยกันของพระบรมวงษานุวงษ์และบรรดาผู้นำทางทหาร และก็เป็นอีกครั้งที่ทรงโปรดเหล่าทหาร "ทหารต้อง...ใช้ความรู้และความสามารถในการพัฒนาประเทศ.... ทหารได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีมาตลอดในการเสริมสร้างเสรีภาพและการปกครองของประเทศ

ในทางตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง ภูมิพลตรัสวิจารณ์รัฐบาลชาติชายอย่างตรงไปตรงมาในพระราชดำรัสวันเฉลิมพระชนม์พรรษาในวันถัดไปนั่นเอง ทรงมีพระราชดำรัสเป็นเชิงตำหนิติเตียนตอบคำถวายพระพรของชาติชายที่สรรเสริญ

---

[8] ในช่วงหลังของทศวรรษที่ 1980 ชวลิตได้กล่าวแถลงเกี่ยวกับระบบการเมืองไทยอย่างยาวเหยียดและชวนงุนงงหลายครั้งด้วยกัน โดยสนับสนุน "การปฏิวัติโดยประชาชน" และได้แนะนำว่าเขาใคร่จะได้รัฐบาลที่มีสภาเปรสิเดียม (ใช้ภาษาอังกฤษ) และประธานาธิบดี ซึ่งสำหรับคนบางคนแล้ว สองคำนี้เตือนให้นึกถึงคอมมิวนิสต์ (ชวลิตมีที่ปรึกษาที่เคยเป็นระดับหัวหน้าพคท.มาก่อน) และ สาธารณรัฐ ตามลำดับ ซึ่งการกล่าวปราศัยทำนองนี้ได้ก่อให้เกิดความตระหนักสงสัยอย่างสูงจากทางวังหลวง

พระองค์ในการนำพาประเทศชาติ ภูมิพลตรัสขอบพระทัยนายกรัฐมนตรีก่อนจะทรงท้วงติงว่า "คนเดียวคนหนึ่งทำอะไรทุกอย่างไม่ได้....ตำแหน่งหน้าที่พระเจ้าแผ่นดินในปัจจุบันนี้ก็ไม่ได้มีหน้าที่ที่จะบริหารประเทศต้องมีคนที่จะช่วย" ในวลีและน้ำเสียงของพระองค์ซ่อนนัยว่าชาติชายช่างเป็นผู้รับใช้กษัตริย์ที่น่าผิดหวัง[9]

ในช่วงต่อมาภูมิพลทรงชี้แนะว่ารัฐบาลสมัยใหม่แบบตะวันตกนั้นไม่เหมาะเท่ากับรูปแบบไทยๆ ปัญหาเร่งด่วนนั้นต้องการความยืดหยุ่นไม่ใช่การยึดติดกับ "ระเบียบหรือกฎเกณฑ์" ซึ่งเป็นสิ่งที่ทรงหมายความถึงกระบวนการของรัฐบาลสมัยใหม่ องค์กรการกุศลและโครงการหลวงของพระองค์นั้นยอดเยี่ยมเพราะไม่ต้องมามัวเสียเวลากับการ "ทำตามระเบียบแบบแผนอย่างต่างประเทศ" ทรงวิพากษ์รัฐบาลที่ไม่ยอมสร้างคันคูกันน้ำป้องกันน้ำหลากให้จังหวัดบริเวณภาคกลาง การแก้ไขตามหลักวิชาแบบที่รัฐบาลทำอยู่เป็นการซ้ำเติมความเสียหายให้ร้ายแรงขึ้น ทรงรับสั่ง

แล้วความเข้าใจที่ว่าในวังสนับสนุนชาติชายของบรรดาผู้ฟังและสื่อก็พลิกผันไปในทางตรงกันข้าม ส่วนบรรดาผู้เข้าแข่งขันทั้งหลายก็กวดกันเพื่อตำแหน่ง ชวลิตได้ชักชวนผู้ร่วมทีมของเปรมคือประสงค์ สุนสิริ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านความมั่นคงของชาติมาร่วมพรรคความหวังใหม่ อันเป็นพรรคที่เขาก่อตั้งขึ้น ส่วนสิทธิ เศวตศิลา ซึ่งตอนนั้นยังไม่ได้เป็นองคมนตรีนั้นก็ถอนพรรคกิจสังคมของเขาออกจากพรรคร่วมรัฐบาล เช่นเดียวกับพรรคประชาธิปัตย์ เพื่อความอยู่รอด ชาติชายได้ดึงพรรคการเมืองอื่นมาร่วมกับพรรคชาติไทยของเขา ซึ่งก็ได้ดึงพรรคเล็กพรรคหนึ่งที่มีอาทิตย์ พลเอกปลดเกษียณ เป็นหัวหน้าพรรครวมอยู่ด้วย โดยแต่งตั้งให้พลเอกอาทิตย์เป็นรองนายกรัฐมนตรี ในขณะเดียวกัน โดยตระหนักถึงการคุกคามจากคณะนายทหาร ชาติชายได้หวนกลับมาใช้งานอดีตกบฏปี 1980 มนูญ รูปขจร โดยแต่งตั้งให้รับตำแหน่งระดับสูงในกระทรวงกลาโหม

เหล่าจปร. 5 โกรธเกรี้ยวเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งเป็นไปได้ที่เปรมและกษัตริย์อาจจะหนุนหลังอยู่ สำหรับสุจินดาแล้วการท้าทายครั้งนี้เป็นตัวตัดสินว่าน่าจะทำรัฐประหารเสียที แต่ว่าการทำรัฐประหารต้องมีการตระเตรียมข้ออ้าง ในเดือนมกราคม 1991 จปร. 5 คนหนึ่งซึ่งเป็นตำรวจ นามว่าบุญชู วังกานนท์ ผู้ซึ่งมีประวัติฉาวโฉ่มานานในฐานะมือปราบมือกวาดล้างผู้มีประสิทธิภาพ โดยความไว้วางใจของเปรมและทางในวัง บุญชูได้ทำคดีแชร์แม่ชม้อยอันอื้อฉาว และบุญชูก็ได้รื้อฟื้นคดีลอบสังหารในปี 1984 ขึ้นมาอย่างฉับพลันทันด่วน คดีนั้นเกี่ยวพันกับพวกยังเติร์กและพคท. ที่วางแผนลอบสังหารพระราชินี เปรมและอาทิตย์ แม้ว่าทางในวังจะเข้ามาแทรกแซงให้คดียกฟ้องในตอนนั้น แต่มันก็ถูกรื้อฟื้นมาอีกโดยอ้างว่าเป็นพระประสงค์จากกษัตริย์ เมื่อชาติชายตอบโต้โดยการย้ายบุญชู สุจินดาและพวกพ้องบริวารก็กล่าวโทษนายกรัฐมนตรีว่ากำลังปกป้องผู้ที่พยายามลอบปลงพระชนม์พระราชินี ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ขณะที่ชาติชายกำลังคอยเครื่องบินเพื่อที่จะเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวที่เชียงใหม่ เขาก็ถูกจี้ตัวโดยนายทหารอากาศและถูกควบคุมตัวไว้ในขณะที่คณะทหารตั้งรัฐบาลขึ้นมาใหม่อย่างสงบ วันต่อมาสุจินดาเข้าเฝ้ากษัตริย์ภูมิพล หลังจากนั้นสุจินดาก็ป่าวประกาศว่าพระองค์ทรงอวยพรให้คณะรัฐประหาร ตรัสเพียงว่า "อย่าทำให้ประชาชนผิดหวัง"

ไม่มีทางบอกได้ว่ากษัตริย์ภูมิพลทรงรับรองการยึดอำนาจของคณะทหารจริงหรือไม่ และมันก็เช่นเดียวกับหลายครั้งก่อนหน้านี้ที่มีการปกป้องภาพลักษณ์ของพระองค์ไว้อย่างคลุมเครือ แต่ความจริงก็มีอยู่ว่า การที่ทรงวางพระองค์และเปรมในฐานะผู้ตัดสินระหว่างทหารและชาติชายนั้น พระองค์ก็ได้เปิดประตูรับการรัฐประหารมาหลายเดือนแล้ว ทั้งพระองค์และเปรมได้ทำให้การยึดอำนาจโดยทหารเป็นทางเลือกที่ยอมรับได้ในการเมืองไทยสมัยใหม่ และหลังจากที่ได้เห็นมาเป็นปีๆว่าชาติชายวิ่งเข้าหากษัตริย์ทุกครั้งที่สุจินดาออกมาคุกคาม สาธารณชนก็คุ้นเคยกับเรื่องแบบนี้ หลายคนโทษชาติชายว่าเป็นต้นเหตุทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้น ทัศนะของกษัตริย์ภูมิพลกลายมาเป็นสิ่งที่ไม่ผิดพลาดในหลายเดือนต่อมาเมื่อพระองค์ทรงหัวเราะเยาะรัฐบาลชาติชายว่า "ช่างน่าขัน"[10]

ไม่ปรากฏว่าภูมิพลจะแทรกแซงช่วยเหลือสถานการณ์โดยการยุบสภาโดยพระราชอำนาจในรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะทำให้รักษาสถานภาพของรัฐธรรมนูญไว้จากการกำหนดให้มีการเลือกตั้งใหม่ เป็นที่แน่ชัดว่า การปกปักรัฐธรรมนูญและกระบวนการประชาธิปไตยไม่ได้มีความสำคัญมากนักในสายตาของในวัง

รัฐบาลทหารชุดใหม่ก็เจริญรอยตามการยึดอำนาจครั้งก่อนๆ หากแต่ครั้งนี้ได้ขนานนามตัวเองว่าคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด สุนทร เป็นประธาน แต่เหล่าขุนพลของรุ่น จปร. 5 คือสุจินดา เกษตร โรจนนิล และอิสระพงษ์ หนุนภักดีเป็นผู้กุมอำนาจที่แท้จริง คณะรสช. ได้ยุบรัฐสภา ยกเลิกรัฐธรรมนูญ และแต่งตั้งสภานิติบัญญัติโดยมีสมาชิกเป็นทหารเสีย 292 คน นอกจากนั้นก็เป็นพวกข้าราชการ นักธุรกิจ และนักวิชาการที่ยอมสนับสนุนและเชื่องเชื่อ ประธานสภาคือ อุกฤษ มงคลนาวิน นักกฎหมายผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติมา

---

[9] จากรายงานในเนชั่น บางกอกโพสต์ และ Associated Press ทั้งหมดนี้ในวันที่ 5 ธันวาคม 1990

[10] Kulick and Willson, Thailand's Turn, xxii.

อย่างโชกโชน ตั้งแต่สมัย ถนอม ธานินทร์ จนมาถึงเปรม ผู้ซึ่งอุกฤษได้สนับสนุนมาเป็นเวลาถึง 5 ปีในตำแหน่งประธานรัฐสภา ภรรยาของอุกฤษนั้นก็ใกล้ชิดกับพระราชินีและยังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นท่านผู้หญิง ซึ่งเป็นบรรดาศักดิ์สูงสุดของสตรีที่ไม่ได้เป็นเชื้อพระวงศ์ ในขณะที่หนังสือพิมพ์เดอะเนชั่นได้ตราหน้าสภานี้ว่าเป็นการย้อนหลังไปสู่อดีตอันโศกสลด รสช.ก็ได้มอบหมายให้อุกฤษร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นมา

เหล่าขุนทหารได้ป่าวร้องอย่างชำนิชำนาญถึงการเทิดทูนชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และจัดการถ่ายทอดโทรทัศน์ถึงสิ่งที่คล้ายกับเป็นการสารภาพแผนลอบปลงพระชนม์พระราชินีซึ่งเปิดเผยภายหลังว่าเป็นการบีบบังคับและจัดฉาก พวกเขายังกล่าวหาชาติชายว่านำประเทศไปสู่การเป็นเผด็จการทางรัฐสภาโดยไม่มีการอธิบายว่ามันหมายความว่าอะไร[11] หรือมันเลวร้ายอย่างไร ชาติชายและผู้เคยร่วมรัฐบาลด้วยกันอีก 24 คนถูกสืบสวนในข้อหาคอร์รัปชั่น รสช. ยังเคร่งครัดกับนักวิจารณ์ทางการเมือง รวมไปถึงพรรคพวกของชวลิตผู้ซึ่งอยู่นอกสมการของอำนาจไปเสียแล้ว นอกจากนี้รสช. ยังได้ยุบสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ ข่มขู่สื่อ นักการเมืองฝ่ายตรงข้าม นักศึกษา นักวิชาการ และรวมไปถึงนักเคลื่อนไหวทางสังคมก็ถูกคุกคามเช่นเดียวกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการที่ทนง โพธิอ่าน ผู้นำสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจได้หายสาบสูญไปอย่างลึกลับ และไม่มีผู้พบเห็นอีกเลย อีกตัวอย่างหนึ่งคือส. ศิวรักษ์ ผู้ซึ่งบรรยายโจมตีรัฐบาลทหาร ถูกฟ้องในคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ โดยอ้างว่ากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไทยรับรองสุจินดาแล้ว มันขัดแย้งกับข้อหาของสุลักษณ์เองเพราะรสช. ต่างหากที่เป็นผู้คุกคามราชบัลลังก์ สุลักษณ์ได้ลี้ภัยไปยังยุโรปเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกจับกุม

สุจินดานั้นเป็นผู้กว้างขวางอย่างมากในวัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบรรดาเหล่าสตรีทั้งหลายเพราะบุคลิกที่เชื่อมั่นและมารยาทในการวางตัว แต่อย่างไรสุจินดาก็ไม่ใช่เปรมอยู่ดี ดังนั้น เพื่อให้กษัตริย์เชื่อถือ สุจินดาจึงเสนอชื่อนายกผู้เป็นพลเรือนธรรมดาที่ในราชสำนักยอมรับ นั่นคืออานันท์ ปันยารชุน อานันท์ได้รับการยอมรับจากทั้งวงข้าราชการและวงการอุตสาหกรรมหลักๆ ในฐานะที่อดีตนักการทูตและผู้นำทางธุรกิจผู้ไร้ประวัติด่างพร้อย แม้ว่าจะอยู่ในแวดวงของราชสำนักและชนชั้นสูง อานันท์ก็ไม่ได้ร่วมสังฆกรรมกับกองทัพหลังจากที่ทางเหล่าทหารขวาจัดตราหน้าว่าเขาเป็นฝ่ายซ้ายในช่วงทศวรรษ 1970 ดังนั้นถึงเขาจะไม่ศรัทธาพวกนักการเมืองขี้ฉ้ออย่างพวกรัฐบาลชาติชาย แต่อานันท์ก็ไม่ได้รักใคร่ไยดีอะไรกับเหล่าขุนศึกเช่นกัน

อานันท์ช่วยปะแป้งแต่งหน้าให้คณะรัฐประหารดูดีขึ้น และนำคณะรัฐบาลย้อนกลับมายังอุดมคติของกษัตริย์ คณะรัฐมนตรีอานันท์ได้ผสมผสานเหล่าเทคโนแครตจากยุคเปรมกับขุนศึกจากรสช.จำนวนหนึ่ง คณะรัฐบาลได้ลงมือปฏิรูประเบียบระบบที่ล้าหลังจำนวนมาก อย่างเช่นกฎระเบียบการเงินธนาคาร ภาษีอากร หรือการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องที่ข้าราชการไม่ใส่ใจหรือปฏิเสธที่จะทำ อีกไม่กี่สัปดาห์ต่อมาเหล่าขุนศึกก็ยกเลิกกฎอัยการศึก ทำให้สื่อสิ่งพิมพ์ไม่ต้องถูกเซ็นเซอร์หรือตรวจสอบอย่างเคร่งครัด แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญมากกว่าคือวิทยุและโทรทัศน์ สื่อทั้งสองประเภทนี้ยังถูกควบคุมอย่างใกล้ชิด ในขณะที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจขับเคลื่อนไปข้างหน้า คนจำนวนมากทั้งทางในวังและนอกวังก็เชื่อว่านี่แหละรัฐบาลในอุดมคติสำหรับประเทศไทย คือมีทหารที่มีระเบียบวินัย เหล่าเทคโนแครตที่ทำงานกันเพื่อส่วนรวม และการสอดส่องดูแลจากกษัตริย์ที่เอาพระทัยใส่

แต่มันก็ไม่คงทนถาวร อานันท์เป็นเพียงรัฐบาลขัดตาทัพเพื่อรอรัฐธรรมนูญใหม่จากรสช. และการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นในเดือนเมษายน 1992 นั่นคือสิ่งที่เขาปรารถนา และมันก็เป็นสิ่งที่ช่วยบรรเทาความไม่พึงพอใจของคนกลุ่มใหญ่ที่ไม่ต้องการรัฐประหาร ไม่พึงต้องเอ่ยถึงเสียงวิพากษ์จากรัฐบาลนานาประเทศ คนของรสช. เองเล่าก็พิสูจน์ตนเองว่าฉ้อฉลพอๆกันกับนักการเมืองที่ตนขับไล่ออกไป โดยการแทรกแซงแผนงานและโครงการต่างๆเพื่อให้ตนได้ผลประโยชน์ทางด้านการเงิน ในการสอบสวนการคอร์รัปชั่นในรัฐบาลชาติชาย ครึ่งหนึ่งของผู้ถูกกล่าวหาได้ถูกปล่อยไปเนื่องจากหลักฐานไม่เพียงพอ หนึ่งในนั้นคือบรรหาร ศิลปอาชา ผู้ซึ่งสนับสนุนเปรมมาเป็นเวลานานและอาจเป็นผู้หนึ่งที่คอร์รัปชั่นมากที่สุด หลักฐานนั้นจะค้นพบเฉพาะเหล่ารัฐมนตรีที่ต่อต้านรสช. เท่านั้นเอง ซึ่งก็คือชาติชายและพรรคพวกด้วยการที่ชาติชายลาออกไป บรรหารได้เป็นหัวหน้าพรรคชาติไทยและเขาก็ได้สนับสนุนรสช.อยู่เบื้องหลัง[12]

เหล่าแม่ทัพนายกองของคณะรัฐประหารได้แปรโครงการพัฒนาที่ดินชนบทเป็นเงินจากความฉ้อฉล เพียงไม่นานนักหลังยึดอำนาจ พวกเขาได้ประกาศโครงการที่จะแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและบุกรุกป่าสงวน ซึ่งเป็นประเด็นที่กษัตริย์ทรงใส่พระทัยมาเป็นเวลาหลายสิบปี ในช่วงแรก โครงการที่ทหารดำเนินการ หรือ คจก. ได้โยกย้ายจัดตั้ง

---

[11] ถ้ามันจะมีความหมายอะไรสักอย่าง นั่นก็คือการที่ชาติชายและคณะรัฐมนตรีได้ตัดสินใจกันเองโดยไม่ผ่านรัฐสภามากขึ้นเรื่อยๆ หากหลังจากนั้น คำว่า"เผด็จการโดยรัฐสภา" ได้ขยับขยายมาเป็นตรายี่ห้อที่พะให้กับนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่สนับสนุนการบริหารสไตล์เปรม

[12] หัวหน้าคณะสืบสวนการคอร์รัปชั่นคนหนึ่งได้กล่าวกับผู้เขียนในการให้สัมภาษณ์ลับว่าหลักฐานนั้นมีอย่างชัดเจนและแน่นหนาทีเดียว แต่ก็เป็นที่รู้กันดีอยู่ว่าการสอบสวนและการเลือกเป้าหมายนั้นเป็นเรื่องการเมืองโดยแท้

ชาวบ้านกว่า 1.2 ล้านคนในภาคอีสานให้มีที่อยู่อาศัยถาวรและที่ดินทำกินของตนเอง ในระยะยาว ได้มีการวางแผนแบบเดียวกันเพื่อโยกย้ายชาวบ้าน 10 ล้านคนทั่วประเทศ[13] เช่นเดียวกับโครงการอีสานเขียวของชวลิต รสช.ป่าวประกาศว่ากำลังทำตามพระราชประสงค์ "โครงการปฏิรูปที่ดินของทหารสอดคล้องกับพระราชดำริที่หาทางช่วยคนยากไร้ในป่าสงวนโดยให้มีสิทธิตามกฎหมายแและมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ในขณะเดียวกัน โครงการนี้จะช่วยรักษาป่าจากการถูกทำลาย" เหล่าทหารกล่าวอ้าง[14]

แต่เรื่องกลับตารปัดไปอย่างรวดเร็ว มันกลายเป็นการขับไล่คนจนจากป่าเสื่อมสภาพเพื่อเคลียร์พื้นที่สำหรับการเพาะปลูกเพื่อการพานิชย์ของบรุษัทขนาดใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่คือการปลูกยูคาลิปตัสป้อนให้โรงงานทำเยื่อกระดาษ ชาวบ้านที่ได้รับสัญญาเมื่อหลายปีก่อนหน้านี้ว่าสามารถอยู่ในพื้นที่ได้ หรือแม้แต่หมู่บ้านที่อยู่มาเป็นสิบๆปีถูกบังคับให้ย้ายออก ส่วนใหญ่แล้วทางกองทัพก็ไม่ได้เตรียมที่ดินหรือที่อยู่อาศัยให้ใหม่ และยังล้มเหลวที่จะส่งมอบอาหารและเครื่องอุปโภคบริโภคให้ตามสัญญา เมื่อพระนักกิจกรรมองค์หนึ่งนำชาวบ้านต่อต้านอย่างสันติวิธี ทางกองทัพก็ใช้รถบรรทุกโจมตีขับไล่ชาวบ้าน และจับกุมพระรูปนั้นเสีย

หลังจากหกเดือนผ่านไป ชาวไทยทั้งหลายก็ตระหนักว่ารสช.ก็เป็นแค่กลุ่มทหารขี้โกงอีกกลุ่มหนึ่งเท่านั้นเอง และกษัตริย์ภูมิพล ผู้เคยตรัสตำหนิรัฐบาลชาติชายหลายต่อหลายครั้งในช่วงปี 1989-1990 ในเรื่องสวัสดิการของคนจนและโครงงานอื่นๆของรัฐบาล ก็ยังทรงไม่มีปฏิกิริยาใดๆทั้งสิ้นกับรสช. ในขณะเดียวกัน รสช. ได้แสดงออกถึงการสนันสนุนสถาบันกษัตริย์อย่างแข็งขัน ในวันครบรอบวันพระราชสมภพของพระราชวงศ์ รสช.ได้จัดพิธีเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่และร่ามในงานฉลองส่วนพระองค์ในพระราชฐาน เมื่อเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรทรงมีพระชนมายุครบสามรอบ หรือ ในวันคล้ายวันพระราชสมภพปีที่ 36 ในเดือนเมษายน โรงเรียนนายร้อย จปร. ได้จัดงานบวชนักเรียนโรงเรียนนายร้อย 117 คน โดยสมเด็จพระสังฆราช ถวายเป็นพระราชกุศล

ส่วนทหารอากาศได้ถวายเครื่องบินไอพ่น F16A ส่วนพระองค์แด่เจ้าฟ้าชาย (พระองค์ทรงขับกับนักบินอีกคนหนึ่งไปทั่วประเทศ เพราะยังทรงไม่มีใบอนุญาตที่จะขับเครื่องด้วยพระองค์เอง) ต่อมาในต้นปี 1992 คณะรัฐบาลทหารได้ถวายพระยศพลเอก พลเรือเอก และพลอากาศเอกแด่พระองค์ และยังได้ถวายตำแหน่งผู้บังคับบัญชาของกองบัญชาการทหารรักษาพระองค์ให้องค์รัชทายาทอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ทำให้เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ทรงมีความสำคัญในทางทหารมากขั้น แม้ว่าพระองค์จะยังทรงอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้บัญชาการทหารสูงสุดก็ตาม[15] ในเดือนกุมภาพันธ์ 1992 สุจินดาได้ถวายที่ดินของกองทับพื้นที่เกือบสี่เอเคอร์สมทบให้กับพระตำหนักบริเวณชานเมืองนนทบุรีของเจ้าฟ้าชาย[16]

กลางปี 1991 มีสัญญาณหลายอย่างบ่งบอกว่าทหารประสงค์จะต่อท่ออำนาจหลังการเลือกตั้งที่จะจัดขึ้นในปี 1992 และสุจินดาก็หมายจะเป็นนายกรัฐมนตรีเสียเอง ในเดือนกันยายน สุนทรเกษียณอายุ แสะสุจินดาก็ควบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดอีกตำแหน่ง รายล้อมไปด้วยพวกจปร. 5 ที่อยู่ในตำแหน่งบังคับบัญชาสำคัญๆของกองทัพ ผู้บัญชาการกองทัพอากาศ พล.อ.อ. เกษตรได้ก่อตั้งพรรคสามัคคีธรรมขึ้น และผูกพันธมิตรกับพรรคชาติไทย ซึ่งยอมรับให้พลอากาศเอกจอมคอร์รัปชั่นอย่างมโหราฬอย่างสมบุญ ระหงส์เป็นหัวหน้าพรรค ในเดือนพฤศจิกายน เกษตรได้ประกาศอย่างโจ่งแจ้งว่า ทหารจะเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งหมายความถึงสุจินดาหรือไม่ก็เขาเอง แต่ด้วยความกดดันจากผู้สื่อข่าว สุจินดาได้ให้คำมั่นต่อหน้ากล้องว่าเขาจะไม่ใช้รสช.เป็นกระดานหกเพื่อตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

---

[13] ดู ฟาร์ อีสเทิร์น อีโคโนมิค รีวิว 31 ตุลาคม 1991

[14] เนชั่น วันที่ 17 กันยายน 1991

[15] ในอีกแง่มุมหนึ่งแล้ว นี่เป็นการลดทอนอำนาจอิสระของเจ้าฟ้าชาย ในปี 1978 เจ้าฟ้าชายทรงดำรงตำแหน่งในกองกำลังราชองค์รักษ์ ซึ่งเป็นกองร้อยรักษาพระองค์ของกษัตริย์ และในปี 1982 ทรงได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้บังคับบัญชาซึ่งตำแหน่งนี้ยังขึ้นอยู่กับแม่ทัพภาค ในปี 1988 พลเอกชวลิตได้เปลี่ยนสายการบังคับบัญชาของกองร้อยเสียใหม่เพื่อให้เจ้าฟ้าชายทรงได้รับการแต่งตั้งเป็นนายพลและยังคงมีหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาของกองร้อยได้ เท่ากับว่าทำให้เจ้าฟ้าชายมีสายการบังคับบัญชาที่เป็นอิสระของตัวเอง ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านการทหารจากต่างประเทศผู้หนึ่งเห็นว่า สิ่งนี้อาจเป็นอันตรายได้ หากพิจารณาจากอุปนิสัยของเจ้าฟ้าชายเอง เมื่อรสช.ถวายการแต่งตั้งให้พระองค์ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกองทหารรักษาพระองค์ เจ้าฟ้าชายก็ทรงอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดโดยตรง ซึ่งเวลานั้นได้แก่พลเอกสุจินดานั่นเอง

[16] บางกอกโพสต์ ฉบับวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 1992

การร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่กลายเป็นสนามรบระหว่างคณะรัฐประหารกับฝ่ายตรงข้าม เหล่าทหารต้องการสิ่งที่เหมือนกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญปี 1978 ซึ่งให้อภิสิทธิ์กับทหารในบทเฉพาะการณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เปรมพยายามกำหนดให้เป็นสิ่งถาวร และในรัฐธรรมนูญปี 1978 นี่เองที่อำนาจของวุฒิสมาชิกและจำนวนวุฒิสมาชิกได้ขยายออกไปเพื่อให้สามาถควบคุมรัฐบาลโดยมีเพียงแค่พรรคขนาดย่อมพรรคหนึ่งในสภาผู้แทนราษฎรสนับสนุนอยู่เท่านัน แน่นอนว่า พรรคสามัคคีธรรมของเกษตรสาามารถเล่นบทนั้นได้แน่นอน วุฒิสมาชิกจะมาจากการแต่งตั้งโดยรสช. และวุฒิสมาชิกจะมีส่วนร่วมในการเลือกนายกรัฐมนตรีผู้ซึ่งไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง ประธานวุฒิสมาชิกเป็นประธานรัฐสภาด้วย และเป็นผู้รับผิดชอบในการเสนอชื่อนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีจะเปิดกว้างสำหรับข้าราชการประจำอย่างพวกเขา ดังนั้นข้าราชการอย่างสุจินดาสามารถดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารต่อไปได้ และเป็นนายกรัฐมนตรีโดยไม่ต้องลงสมัครรับการเลือกตั้ง แม้ว่าสภาผู้แทนราษฎรอาจคัดค้านก็ตาม

นั่นหมายความว่ารสช.และจปร.5 ยังจะคงควบคุมรัฐบาลไปได้อีกหลายปี มีการประณามไม่เห็นด้วยอย่างกว้างขวางเมื่อร่างรัฐธรรมนูญผ่านวาระแรกอย่างเป็นเอกฉันท์จากสภานิติบัญญัติที่รสช.ครอบงำอยู่ ในวันที่ 19 พฤศจิกายน คนกว่า 50,000 ได้มาประท้วงที่สนามหลวง ซึ่งนับว่ามากที่สุดทั้งแต่การชุมนุมประท้วงทางการเมองเมื่อปี 2519 ร่างรัฐธรรมนูญที่ออกมานันดูเอียงข้างจนกระทั่งหลังจากที่ร่างผ่านวาระที่สอง นายกรัฐมนตรี อานันท์ต้องออกมาแสดงความผิดหวังและสนับสนุนให้ประชาชนออกมาต่อต้าน พอถึงสิ้นเดือนพฤศจิกายน บรรดาสื่อก็โจมตีรสช.หนักขึ้นและนักศึกษาก็เริ่มเคลื่อนไหว

กษัตริย์ภูมิพลยังทรงอยู่ในฉากหลังโดยไม่ทรงมีพระวิพากษ์ใดๆ ตลอดทั้งปีนั้น พระองค์ทรงพบปะกับอานันท์และสุจินดาอย่าสม่ำเสมอเพื่อประทานคำปรึกษาหารือ แต่ก็ทรงงานตามหมายกำหนดการในราชพิธีหรืองานของพระราชวงศ์ ครั้นเมื่อความขัดแย้งในการร่างรัฐธรรมนูญพุ่งสูงขึ้น พระองค์ก็ทรงมีพระราชดำรัสหลายครั้งในหลายวโรกาศ ในวันที่ 5 พฤศจิกายน พระองค์ประทานพระราชโอวาทต่อนายหหารและตำรวจที่ได้รับการเลื่อนตำแหน่งใหม่ ในงานพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณ ซึ่งเป็นประเพณี พวกที่ยืนอยู่แถวหน้าสุดของกลุ่มนั้นเกือบจะเป็นรุ่น 5 ล้วนๆ พระองค์ตรัสให้ปฏิเสธการวิพากษ์วิจารณ์ให้ลดขนาดกองทัพ เนื่องจากสงครามอินโดจีนได้ยุติลงแล้ว "มันเป็นแค่แนวทาง" พระองค์ตรัสเสียดสีความคิดนั้น นอกเหนือไปจากการต่อสู้ในสงครามและธำรงสันติภาพแล้ว กองทัพได้ช่วยพัฒนาและนำความสงบสุขมาให้ประชาชน พระองค์ตรัสว่าภารกิจนี้ยังดำเนินต่อไปและเป็นไปด้วยดี

การพระราชทานคำรับรองอย่างชัดเจนให้กับเหล่าทหารนั้นไม่เป็นที่รับฟังของประชาชนนอกวังเอาเสียเลย ขณะที่รัฐธรรมนูญใกล้ผ่านวาระสุดท้ายในวันที่ 7 ธันวาคม ฝูงชนคัดค้านรัฐธรรมนูญอย่างแข็งขัน และทั้งกรุงเทพก็หวั่นวิตกว่าจะเกิดการจลาจลขึ้นในท้องถนน กษัตริย์ภูมิพลทรงตอบสนองต่อเหตุการณ์โดยการแทรกแซงอย่างจงใจอย่างเห็นได้ชัดว่าทรงเชื่อมั่นในเหล่าทหาร ด้วยเหตุนั้นพระองค์ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับทัศนคติด้านการเมืองอย่างเปิดเผยที่สุดเท่าที่เคยมีมา ซึ่งเผยให้เห็นว่าทัศนคตินั้นไม่ได้เปลี่ยนไปเลยนับแต่ยุครัฐประหารของสฤษดิ์ในปี 1958 ในพระราชดำรัสก่อนวันเฉลิมพระชนมพรรษาในวันที่ 4 ธันวาคม ทรงอ้างว่าหลักประชาธิปไตยนั้นแท้จริงแล้วเป็นแค่แนวคิดอันวิลิศมาหราที่ทำให้สังคมอ่อนแอลง พระองค์ทรงแสดงออกมาอย่างเด่นชัดว่าทรงคิดถึงเรื่องรัฐธรรมนูญน้อยมาก ด้วยการมองจากทัศนะคติแบบชาวพุทธ รัฐธรรมนูญนั้นไม่ใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และไม่มีค่าคู่ควรกับการต่อสู้แก่งแย่ง ทรงโต้แย้งอีกด้วยว่าไม่ใช่ฝ่ายรสช. ที่ยั่วยุให้มีการต่อต้าน แต่เป็นฝ่ายตรงข้ามต่างหาก ทรงตรัสเรื่องเหล่านี้ในรูปแบบที่สะเปะสะปะ เหมือนกับพูดกับพระองค์เองยาวนับชั่วโมง ปะติดปะต่อเรื่องหนึ่งเข้ากับอีกเรื่องหนึ่งราวกับทรงเป็นพระสงฆ์ผู้ชราภาพรูปหนึ่งที่กำลังแสดงธรรมเทศนาอย่างว่างเปล่า ภูมิพลทรงฝึกฝนกลวิธีแบบนี้มาหลายสิบปี และทรงแสดงออกมาในจังหวะที่คาดคะเนไว้อย่างแม่นยำ[17]

ทรงเริ่มต้นด้วยการตรัสว่าจะทรงแย้งเรื่องบางประเด็นอย่างเป็นวิชาการ โดยที่มิได้บ่งบอกว่าเป็นเรื่องอะไร จุดมุ่งหมายของพระองค์คือ "การทำมาหากินของประชาชน ต้องสะดวกสบายมีความปลอดภัย การปกครองให้มีความเป็นธรรม" ทรงตรัสว่าปัญหาคือประเทศไทยได้นำแนวความคิดจากต่างประเทศที่ไม่เหมาะสมมาใช้ "ระเบียบการต่างๆ หรือวิชาการต่างๆ บางทีก็ไม่เหมาะสมกันสภาพ หรือนิสัยใจคอของคนไทย"

ประเทศชาติต้องการความสามัคคีเพื่อความอยู่รอด ในกรณีนี้ความสามัคคีคือการอะลุ้มอล่วย "อะไรที่พอจะยอมรับได้ก็ให้ยอมรับ" แม้ว่ามันจะไม่สมบูรณ์เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่มีอะไรที่ดีพร้อม ทรงตรัส ดังนั้น "เราต้องใช้ในสิ่งที่เรามี" เพื่อความเป็นเอกภาพและการอยู่รอดของประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลายประเทศที่รอคอยในสิ่งที่สมบูรณ์แบบโดยไม่มีการปรานีประนอมนั้นอาจเกิดการแตกแยกขึ้นมาได้ "ประเทศต่างๆในโลกได้เห็นประจักษ์แล้วในระยะสามปีนี้ว่า คนที่เขาจะตั้งประเทศขึ้นมีหลักทฤษฎีที่เรียกว่าในอุดมคติ เพื่อปกครองประเทศ ล้วนแต่จะสลายไปแล้ว" ทรงตรัสถาม "เมืองไทยจะสลายไปรึ"

---

[17] ผู้เขียนได้ตีความจากหนังสือ "พระราชดำรัสต่อผู้ที่มาถวายคำอวยพรเนื่องในวโรกาศวันเฉลิมพระชนม์พรรษา วันพุธที่ 4 ธันวาคม 1991 (กรุงเทพ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 1992)

การหักเหเรื่องราวของภูมิพลคือการบ่งชี้ให้เห็นว่าการจัดการแบบไทยๆ หรือความจริงแล้วคือการจัดการแบบที่กษัตรย์ทรงทำนั้นเป็นสิ่งที่วิเศษสุด ทรงเรียกสิ่งเหล่านั้นว่า "วิธีของคนจน" ซึ่งต้องยอมอดทนเสียสละก่อนที่จะได้รับผลตอบแทน และกฎระเบียบทางราชการและหลักการทางอุดมคติจะไม่อาจสกัดกั้นกระบวนการนี้ได้ โครงการหลวงของพระองค์เป็นตัวอย่างสำหรับแนวคิดนี้ ซึ่งทรงเรียกว่า "การขาดทุนเป็นการได้กำไรของเรา" โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงตรัสว่า การกระทำตามแบบอย่างของประเทศที่ร่ำรวยนั้นเป็นการไม่เหมาะสม "เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศ ก้าวหน้าอย่างมากก็จะมีแต่ถอยกลับ ประเทศเหล่านั้นที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า จะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเรามีการบริหาร แบบเรียกว่า แบบคนจน แบบที่ไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัคคีนี่แหละคือเมตตากัน จะอยู่ได้ตลอดไป.."

ปัญหาพื้นฐานก็คือรัฐธรรมนูญ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือสหรัฐอเมริกา พระราชาตรัส ในเมืองนิวยอร์ค ทรงชี้ให้เห็นระบบสวัสดิการของรัฐจะจ่ายเงินให้กับคนที่ไม่มีงานทำ ดังนั้นคนเหล่านั้นจึงไม่มีแรงจูงใจที่จะหางานทำ เรื่องแบบนี้เป็นเรื่องที่ไม่มีประโยชน์ ทั้งต่อสังคมและต่อตัวเอง แต่มันก็เป็นกฎหมาย "เป็นสิทธิของเขา ตามรัฐธรรมนูญอเมริกันที่จะได้สงเคราะห์ถ้าไม่มีงาน" ทรงตรัส "ถ้าเราจะเอากฎเช่นนี้ ก็เสียงบประมาณเปล่าๆ"

ในทางตรงกันข้าม โครงการหลวงของพระองค์ได้พิสูจน์แล้วว่าเป็นภูมิปัญญาที่จะหลีกเลี่ยง "การนำเข้า" หลักการทฤษฎีจากต่างประเทศ โดยการปรับเปลี่ยนดัดแปลงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าบางครั้งค่าใช้จ่ายจะสูงขึ้นและด้วยระเบียบขั้นตอนที่น้อยลง โครงการต่างๆของพระองค์ได้ช่วยเหลือผู้คนอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่ารัฐบาลเสียอีก โดยการหลีกเลี่ยงขั้นตอนตามระเบียบราชการหรือความล่าช้าจากหน่วยงานราชการ ซึ่งทำให้ประชาชนได้ผลกำไรเร็วขึ้นมาก ภายในปีเดียวเท่านั้นเองตามตัวอย่างที่ทรงเล่า "ประชาชนได้รายได้แล้วเป็นอันว่าปลายปีนั้นไม่ต้องสงเคราะห์....ทั้งนี้ในทางเศรษฐกิจแท้ๆ ก็เป็นอย่างนี้ได้เหมือนกัน" กษัตริย์ตรัส ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อคนที่บริจาคให้กับโครงการหลวงเห็นว่าโครงการได้ผล ก็พร้อมที่จะบริจาคใหม่อีก นี่เป็นวงจรเกื้อหนุนที่วิเศษ นั่นคือ "การขาดทุน" กลายมาเป็น "ผลกำไร"

เพื่อไม่ให้เกิดการเข้าใจผิดใดๆ ภูมิพลทรงหยุดความคลุมเคลืออย่างฉับพลันและตรัสว่าจะทรงกล่าวถึงประเด็นที่ยังไม่มีชื่อที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ทรงไม่ได้ตรัสถึงรัฐธรรมนูญ ด้วยการอุปมาอุปมัยที่ยืดยาว ตรัสว่าใครคนใดก็ได้ควรถูกเลือกขึ้นมาเพื่อพูดแทนประชาชน และมันก็ไม่สำคัญอะไรนักที่ว่าคนๆนั้นจะเป็นคนที่มีอายุมากที่สุดในสังคม หรือเป็นคนที่เรียนมาสูงที่สุด หรือเป็นนายกรัฐมนตรี หรือประธานรัฐสภา หรือแม้แต่จะเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดก็ได้ ใครจะเป็นผู้แทนของประชาชนนั้นไม่สำคัญ ประเทศไทยมีระบบที่ว่านายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำ "เมื่อเราตั้งระบบขึ้นมาแบบนี้ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นคนพูดแทนผู้อื่น ข้าพเจ้าเองก็ไม่แน่ใจว่าแบบนี้จะเป็นประชาธิปไตยได้ไหม" ภูมิพลตรัสเสริม[18]

ใครจะเป็นก็เหมือนกัน ประชาชนตัดสินใจเลือกตัวแทนคนหนึ่งจากระบบหนึ่ง "ถ้าเป็นเช่นนี้ก็พอใช้ได้" กษัตริย์ตรัส ถ้าอยากจะเปลี่ยนปีหน้าก็เปลี่ยนไป ก็เปลี่ยนได้ก็มติลงมติกันก็เปลี่ยนได้ เขาก็รับมตินั้น เปลี่ยนได้ทั้งนั้นเพราะกฎเกณฑ์อะไรต่างๆเปลี่ยนได้ทั้งนั้น ไม่ใช่ตายตัวอยู่ตลอดเวลา ก็เปลี่ยนได้ แต่อย่ามาทะเลาะกันอย่างถึงเลือด"

นี่คือประเด็นหลักของกษัตริย์ ทรงเห็นว่ารัฐธรรมนูญปัจจุบันนั้นเหมาะสม และปัญหาอื่นๆสามารถแก้ไขได้ภายหลัง ภูมิพลทรงแย้งว่า ความจริงแล้ว ประเทศอื่นๆก็แก้กฎเกณฑ์กันอยู่บ่อยๆ และก็ไม่ได้ยึดถือหลักการเคร่งครัดอะไร แล้วก็ทรงอ้างถึงสหรัฐอเมริกาอีกครั้งว่า แม้แต่ระบบการเลือกตั้งประธานาธิบดีทุกสี่ปี "แต่ก็เคยมีปรากฏว่าปฏิวัติ.... ประธานาธิบดี รองประธานาธิบดี ไม่ได้รับการเลือกตั้ง ไม่ได้เป็นไปตามหลักของการตั้งประธานาธิบดี" นี่คือการตีความอย่างน่าสนใจ ในกรณีที่นิกสันลาออกจากคดีวอเตอร์เกท ซึ่งมันสามารถแสดงให้เห็นถึงจุดประสงค์ของกษัตริย์ได้เป็นอย่างดี นั่นคือแม้แต่ในรูปแบบของประชาธิปไตย เหล่าผู้นำนั้นก็ไม่ได้ผูกมัดตนเองกับหลักการและกฎเกณฑ์อันเลิศเลอเหล่านั้น

กษัตริย์ยังทรงหลีกเลี่ยงที่จะใช้คำว่า "รัฐธรรมนูญ" (ยกเว้นในการอ้างอิงถึงสวัสดิการสังคมของอเมริกา) ราวกับเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเว้นระยะห่างจากการเมือง และยังธำรงไว้ซึ่งความเป็นกลางของธรรมราชาที่จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับประเด็นสามัญทั่วไปและอคติต่างๆนานา ทรงสรุปว่า "เปลี่ยนได้ทั้งนั้น แต่ก็ต้องไม่มีการทะเลาะ ถึงจะฆ่าจะตีหัวกันถึงเลือดก็เป็นได้ คือว่าที่พูดอย่างนี้ก็เพราะว่า เวลานี้กำลังเวียนหัวกันอยู่ว่า จะเปลี่ยนหรือไม่เปลี่ยน จะทำให้ออกหรือไม่ออก ออกแล้วจะเปลี่ยน เปลี่ยนแล้วก็จะออก เพราะไม่รู้เป็นอย่างไร ขอให้ทำงานได้ แล้วถ้าทำงานได้ดี

[18] ประโยคนี้ถูกตัดออกจากพระราชดำรัสที่ตีพิมพ์เผยแพร่อย่างเป็นทางการโดยสำนักพระราชวัง

ก็ทำงานต่อไป ถ้าทำงานไม่ดี ทำงานไม่ราบรื่นก็เปลี่ยนได้ และมีทางที่จะเปลี่ยนได้ เพราะเปิดโอกาสให้เปลี่ยน เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนได้ไม่ยาก”

การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นเรื่องง่าย และที่จริงแล้ว ตามหลักธรรมขั้นสูง ความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง และไม่มีสิ่งใดที่จีรังยั่งยืน ในสายตาของกษัตริย์ รัฐธรรมนูญนั้นคืออะไรก็ได้ แต่มันก็ต้องตกอยู่ใต้หลักธรรมทางพุทธซึ่งก็คืออนิจจา หรือความไม่เที่ยงแท้แห่งสรรพสิ่ง ยกเว้นธรรมะ ในขณะเดียวกัน “ถ้าไม่สามัคคีตั้งแต่วันนี้ ก็จะไม่มีวันหน้า”

แม้ว่าจะทรงตรัสแนะนำแบบไม่โจ่งแจ้ง ทุกคนก็เข้าใจดีว่ากษัตริย์ทรงรับรองรัฐธรรมนูญฉบับ รสช. ในวันต่อมาหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับพาดหัวคล้ายๆกันกับบางกอกโพสต์ว่า “ในหลวงรับสั่งให้อะลุ้มอล่วย เรื่องร่างรัฐธรรมนูญ” ในสภา ฝ่ายคัดค้านที่มีอยู่ประปรายได้ล้มเลิกความพยายาม และอีกสามวันต่อมา ร่างรัฐธรรมนูญก็ผ่านสภาด้วยคะแนน 262 ต่อ 7 แม้แต่เหล่านักกิจกรรมผู้สนับสนุนประชาธิปไตยก็ลงคะแนนสนับสนุนให้ผ่าน ดังนั้น ด้วยอำนาจจากพระราชดำรัส บวกกับการข่มขู่จากรัฐบาลทหารคอยสนับสนุน มันจึงเป็นความพ่ายแพ้อย่างย่อยยับของกระแสประชาธิปไตย

แม้ว่าภูมิพลจะตรัสแต่หลักการโดยทั่วไป แต่ก็เห็นได้ชัดว่าทรงได้พิจารณารายละเอียดบางอย่างในร่างรัฐธรรมนูญนั้นแล้ว แน่นอนที่ทางวังหลวงได้วิเคราะห์ส่วนที่เกี่ยวพันกับอภิสิทธิ์ของกษัตริย์ และทางรสช.ก็ได้ปรับแก้ในส่วนพระราชอำนาจอีกเล็กน้อยตามพระบัญชา ตัวอย่างเช่นการเพิ่มจำนวนขององคมนตรีเป็น 19 คน จากเดิมที่มีอยู่ 16 คน (เพื่อที่จะได้มีเลือดใหม่ๆเข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์ต่อไป)

อย่างไรก็ตาม อย่างที่พวกรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยตระหนัก พระองค์ทรงผิดพลาดในประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งในการคัดค้าน พระองค์ตรัสว่ารัฐธรรมนูญจะแก้ไขปรับปรุงได้ทันที แต่ในร่างรัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นนั้นทหารจะยังคงมีอำนาจที่จะทำให้การแก้ไขเพิ่มเติมหัวข้อใดก็ตามที่ทางทหารไม่เห็นชอบตกไปได้ การแก้ไขเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปไม่ได้อย่างน้อยก็อีกหลายปีทีเดียว